

ΠΤΥΧΕΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΑΝΑΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Αντώνιος Μανιάτης

Επιστημονικός Συνεργάτης ΤΕΙ Αθήνας, Δικηγόρος
Οδός Δημοσθένους 5, Καλαμάτα τ.κ. 24131, τηλ. – φαξ: 2721085754
Email: maniatis@dikaio.gr

Περίληψη

Ο νόμος των 40 ωρών εργασίας ανά εβδομάδα ψηφίστηκε στη Γαλλία τον Ιούνιο 1936. Στην ίδια έννομη τάξη, οι πρώτες άδειες απουσίας μετά αποδοχών παραχωρήθηκαν στους εργαζόμενους υπό το καθεστώς διακυβέρνησης του Λαϊκού Μετώπου ενώ σήμερα είναι καθιερωμένο το τριανταπεντάωρο. Η Γαλλία είναι το πρώτο και μοναδικό κράτος που διαθέτει έναν Κώδικα του Τουρισμού, έχοντας κωδικοποιήσει τους διάφορους κανόνες του εγκάρσιου, ειδικού κλάδου «Δίκαιο του Τουρισμού». Πολλοί Γάλλοι λογοτέχνες συνέβαλαν στη διαμόρφωση μίας ταξιδιωτικής ή και τουριστικής λογοτεχνίας, με σημείο εκκίνησης της γαλλικής ταξιδιωτικής λογοτεχνίας το έργο του François René de Chateaubriand «Οδοιπορικό από το Παρίσι στην Ιερουσαλήμ και από την Ιερουσαλήμ στο Παρίσι», το 1811. Ο Théophile Gautier και ο Octave Mirbeau έχουν συγγράψει λογοτεχνικά έργα για την Αμβέρσα και τις Βρυξέλλες, αντίστοιχα. Ο τουρισμός αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα μεταξύ άλλων τρίτης γενιάς (δικαίωμα αλληλεγγύης) και επίσης συνδέεται με την τέταρτη γενιά δικαιωμάτων. Η Γαλλία πρωτοπορεί σε ζητήματα της νομοθεσίας για τον ελεύθερο χρόνο και το χρόνο αναψυχής.

Λέξεις κλειδιά: *Αναψυχή, Γαλλική Λογοτεχνία, Γενιές θεμελιωδών δικαιωμάτων (Τρίτη και τέταρτη γενιά), Δίκαιο του Τουρισμού, Σαββατοκύριακο*

Εισαγωγή: Προσέγγιση της γαλλικής νομοθεσίας αναψυχής και της γαλλικής λογοτεχνίας

Ο τουρισμός αποτελεί μία κοινωνική δραστηριότητα η οποία προσελκύει το ενδιαφέρον τόσο της επιστήμης όσο και της λογοτεχνίας σε διεθνές επίπεδο. Φυσικά, συνιστά ένα θεσμό που δεν θα μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστη τη νομική επιστήμη, πολύ περισσότερο από τότε που κανόνες δικαίου και νόμοι τίθενται σε ισχύ για τη ρύθμιση των σχέσεων των τουριστικών επιχειρήσεων με τους οικείους δημόσιους φορείς και τους τουρίστες. Θα ήταν συνεπώς ενδιαφέρον να επιχειρηθεί μία προσέγγιση διαφόρων πτυχών της νομοθεσίας του ελεύθερου χρόνου και ιδιαίτερα της αναψυχής (σε ευρεία έννοια) και του τουρισμού, έννοιες για τις οποίες διαλαμβάνει και ο Παγκόσμιος Κώδικας Ηθικών Αρχών για τον Τουρισμό, και της λογοτεχνίας (Λογοθέτης, 2001).

Ειδικότερα, η μελέτη αυτού του σύνθετου αντικειμένου θα εστιάσει στη Γαλλία δεδομένου ότι έχει ήδη αρχίσει να εκτυλίσσεται ένα ακαδημαϊκό εγχείρημα προσέγγισης πτυχών του γαλλικού τουριστικού δικαίου και της γαλλικής λογοτεχνίας της σχετικής με τα ταξίδια και την τουριστική δραστηριότητα (Μανιάτης, 2015). Σε κάθε περίπτωση, επισημαίνεται ότι η χώρα αυτή αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους προορισμούς για τους τουρίστες που κατοικούν εκτός του εδάφους της. Είναι ιδιαίτερα αναγνωρίσιμη για τη λογοτεχνία της, και την ταξιδιωτική, ενώ διακρίνεται και στην ανάπτυξη της τουριστικής νομοθεσίας.

Κατ' αρχάς, θα διερευνηθούν διάφορες πτυχές της γαλλικής νομοθεσίας του χρόνου αναψυχής, ο οποίος συναρτάται με τον προβλεπόμενο χρόνο εργασίας. Θα γίνει στη συνέχεια μία συγκριτική αναφορά στο μείζονος σημασίας ζήτημα του Σαββατοκύριακου. Έπεται μία αναφορά στην τουριστική νομοθεσία με έμφαση σε ένα σημαντικό νομικό εργαλείο, τον Τουριστικό Κώδικα, και θα επιχειρηθεί προσέγγιση της αρχής της ποιότητας. Μετά θα γίνει ένα άνοιγμα προς το πεδίο της γαλλικής λογοτεχνίας για τις ταξιδιωτικές εμπειρίες. Τέλος, θα παρουσιαστεί ένα πανόραμα των γενεών των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε συσχέτιση με τον τουρισμό.

Πτυχές της γαλλικής νομοθεσίας του χρόνου αναψυχής

Η νομοθεσία του χρόνου εργασίας προβλέπει τριανταπεντάωρο εβδομαδιαίας εργασίας, 5 εβδομάδες αδειών μετά αποδοχών το χρόνο, 11 ημέρες αργίας, άδειες μητρότητας για τις γυναίκες (16 εβδομάδες, από τις οποίες 6 πριν τον τοκετό) και άδειες πατρότητας για τους άνδρες (2 εβδομάδες) στη γαλλική έννομη τάξη (D. Meyer²⁰⁰⁴). Ο χρόνος αναψυχής δεν σταματάει να αυξάνεται, ειδικότερα σε ένα διάστημα δεκαπενταετίας οι Γάλλοι έχουν κερδίσει ένα ημίωρο ημερησίως (Jardin²⁰¹⁶). Απολαμβάνουν τώρα περίπου ένα τετράωρο αναψυχής, κατά μέσο όρο, την ημέρα. Η ανάπτυξη της απασχόλησης μερικού χρόνου και το σταδιακό πέρασμα στο τριανταπεντάωρο έχουν συμβάλει σε αυτήν την αξιοσημείωτη αύξηση του χρόνου αναψυχής.

Κατά τον εικοστό αιώνα, διάφοροι νόμοι έρχονται να απελευθερώσουν χρόνο περιορίζοντας, κατ' αρχάς, την ημερήσια διάρκεια της εργασίας. Στη συνέχεια περιορίστηκε η εβδομαδιαία διάρκεια. Ειδικότερα, ο νόμος των 40 ωρών ψηφίστηκε τον Ιούνιο 1936. Οι πρώτες άδειες απουσίας μετά αποδοχών παραχωρήθηκαν στους εργαζόμενους υπό το καθεστώς διακυβέρνησης του Λαϊκού Μετώπου. Τότε λοιπόν υπέστη ελάττωση η ετήσια διάρκεια της εργασίας. Είναι ενδεικτικό αυτής της ιστορικής τομής το γεγονός ότι ένας υπερήλικος πολίτης απέστειλε μία επιστολή προς τον πρωθυπουργό Léon Blum εκείνη τη χρονιά, με την οποία τον ευχαριστούσε διότι χάρη στην άδεια της οποίας έκανε χρήση, είδε για πρώτη φορά τη θάλασσα! Οι μεταρρυθμίσεις που επέφερε ο πολιτικός αυτός συνίστανται σε μεγάλα δείγματα κοινωνικής προόδου (πληρωμένες άδειες απουσίας, γυναίκες στην κυβέρνηση, ελάττωση του χρόνου εργασίας...).

Στην κλίμακα μίας ζωής, ο χρόνος της αναψυχής αυξήθηκε καθώς κανείς εργάζεται ολοένα και περισσότερο αργά (με την επιμήκυνση των σπουδών) και σταματάει να εργάζεται όλο και πιο νωρίς (με την πτώση του ορίου ηλικίας για τη συνταξιοδότηση). Στην περίπτωση των φοιτητών και των συνταξιούχων, ο χρόνος αναψυχής είναι ο πιο υψηλός, καταλαμβάνοντας έξι έως επτά ώρες κατά μέσο όρο ημερησίως. Αναφορικά με τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό, ο χρόνος δεν είναι ίσος για όλους. Ο αγρότης ή ο έμπορος έχει τις πιο μακρές ημέρες εργασίας και τις πλέον βραχείες διακοπές. Οι γυναίκες είναι επίσης σε μειονεκτική θέση. Καθώς βαρύνονται με τα οικιακά βάρη, αυτές διαθέτουν περίπου μία ώρα λιγότερο χρόνο αναψυχής ημερησίως. Παρ' όλα αυτά, οι διαφορές δεν πρέπει να αποκρύψουν τη γενική τάση, η οποία συνίσταται στην απελευθέρωση χρόνου αναψυχής κατά τον εικοστό αιώνα.

Εξάλλου, είναι αξιοσημείωτο ότι η πλέον αγαπημένη από τους Γάλλους δραστηριότητα αναψυχής είναι το «bricolage». Πρόκειται για την τυπική για το γαλλικό έθνος συνήθεια να κάνει κάποιος πράγματα μόνος του, να κατασκευάζει έπιπλα, να βελτιώνει τη διακόσμηση της οικίας, να κάνει μικρές – ή μεγάλες – επιδιορθώσεις (Meyer, 2004). Το 80% των ανδρών και το ήμισυ των γυναικών κάνουν αυτήν την «αυτοσχέδια χειροτεχνία» στη Γαλλία. Επισημαίνεται ότι αυτός ο εμβληματικός για το χρόνο

αναψυχής όρος έχει ενσωματωθεί και στην αγγλική γλώσσα ενώ χρησιμοποιείται και μεταφορικά, π.χ. στη φιλοσοφία.

Σε κάθε περίπτωση, το δικαίωμα στην αναψυχή δεν αφορά μόνον τους εργαζόμενους αλλά μεταξύ άλλων και τα παιδιά. Για παράδειγμα, η Εθνική Συμβουλευτική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εξέδωσε στις 02/03/2000 γνωμοδότηση με την οποία ζητούσε να τροποποιηθεί η τρέχουσα ρύθμιση η σχετική με την πιστοποίηση και τον έλεγχο των αρμοδιοτήτων των διοργανωτών, των διευθυντών, των εμπυχωτών των κέντρων διακοπών προκειμένου να διασφαλιστεί η φυσική και ηθική ασφάλεια των ανηλίκων που συχνάζουν σε αυτά τα κέντρα. Κάνει επίκληση του άρθρου 31 της διεθνούς συμβάσεως για τα δικαιώματα του παιδιού (δηλαδή των ανηλίκων), η οποία στην παρ. 1 ορίζει τα εξής (όπως το απόσπασμα αυτό έχει αποδοθεί στα ελληνικά με τον κυρωτικό Ν. 2101/1992): *«Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν στο παιδί το δικαίωμα στην ανάπαυση και στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, στην ενασχόληση με ψυχαγωγικά παιχνίδια και δραστηριότητες που είναι κατάλληλες για την ηλικία του και στην ελεύθερη συμμετοχή στην πολιτιστική και καλλιτεχνική ζωή».*

Το ζήτημα του Σαββατοκύριακου

Το γαλλικό δίκαιο έχει οδηγήσει στην κατοχύρωση του Σαββατοκύριακου υπέρ των μαθητών, των φοιτητών και των εργαζόμενων. Μάλιστα, στη γαλλική γλώσσα έχει πλήρως ενσωματωθεί ο αγγλικής προελεύσεως όρος «week-end», ο οποίος αρχικά χρησιμοποιήθηκε, με αυτήν ακριβώς τη γλωσσική μορφή, το 1879 σε ένα αγγλικό περιοδικό. Στην πρώτη μαρτυρία του όρου σε ένα άρθρο στο περιοδικό αυτό χρησιμοποιήθηκε ο τότε νεολογισμός για να δηλώσει τη διάθεση του ελεύθερου χρόνου μετά το πέρας του χρόνου εργασίας το Σάββατο, σε συνδυασμό με τη διαδοχική αργία της Κυριακής. Πρόκειται λοιπόν για ένα γλωσσικό δάνειο, συγκρίσιμο με εκείνο του προαναφερθέντος όρου «tricolage» (ο οποίος έχει μετεγγραφεί και στην ιταλική γλώσσα), τέχνη που προφανώς είναι κατ' αρχάς επιφυλαγμένη για τα Σαββατοκύριακα. Ωστόσο, αν η πενθήμερη εβδομαδιαία εργασία είναι κατοχυρωμένη, τουλάχιστον για τους δημοσίους υπαλλήλους, εδώ και δεκαετίες στη Δύση, δεν ισχύει απόλυτα το συνεχόμενο διήμερο της αργίας, ιδίως υπό τύπον Σαββατοκύριακου, σε νευραλγικούς τομείς της Διοίκησης, σε κράτη σημαντικά όπως η Ιταλία. Αυτή είναι η περίπτωση του ιταλικού συστήματος σχολικής εκπαίδευσης που περιλαμβάνει υποχρεωτική φοίτηση των μαθητών, οι οποίοι αποφοιτούν κατά το δέκατο ένατο της ηλικίας τους από τη μέση εκπαίδευση. Ειδικότερα, δεν υπάρχει μία ενιαία πανεθνική ρύθμιση που να επιβάλλει το Σάββατο ως ημέρα πλήρους αργίας για ολόκληρο το σχολικό έτος. Στο βαθμό που οι μαθητές πρέπει να διδάσκονται το Σάββατο, οι περισσότεροι δάσκαλοι και καθηγητές μέσης εκπαίδευσης, μολονότι απολαμβάνουν το δικαίωμα σε πενθήμερη εβδομαδιαία εργασία, είναι εκ των πραγμάτων υποχρεωμένοι να αναπαύονται μία εργάσιμη ημέρα της εβδομάδας μη επαπτόμενη με την κοινή για διδάσκοντες και διδασκόμενους ημέρα της Κυριακής, δηλαδή ούτε Σάββατο ούτε Δευτέρα.

Πτυχές της γαλλικής τουριστικής νομοθεσίας με έμφαση στην αρχή της ποιότητας

Η γαλλική νομοθεσία για τον τουρισμό έχει κυρίως ενσωματωθεί σε ένα ενιαίο κείμενο, τον Κώδικα του Τουρισμού. Αυτό το επίσημο ενιαίο κείμενο νομοθετικής φύσεως έχει τύχει συστηματικού σχολιασμού από τη θεωρία της νομικής επιστήμης. Η εγκάρσια φύση του δικαίου του τουρισμού, το οποίο συνδέεται ταυτόχρονα με το ιδιωτικό δίκαιο και με το δημόσιο δίκαιο, αλλά επίσης η διασπορά των νομικών κανόνων των σχετικών με τον τουρισμό σε διάφορους κώδικες όπως σε νόμους, διατάγματα και αποφάσεις,

περιλαμβάνοντας μερικές φορές διατάξεις απηρχαιωμένες και μη εφαρμοζόμενες, η καταχρηστική εφαρμογή της Διοικήσεως στη θέσπιση κανόνων με την οδό των αποφάσεων, μάλιστα των απλών εγκυκλίων, έχουν συμβάλει στη συσκότιση αυτού του κλάδου του δικαίου και έχουν κάνει λεπτή τη συγκεκριμένη διεργασία της κωδικοποίησης (Barey, 2015). Για αυτό η κωδικοποίηση του δικαίου του τουρισμού έχει αναμφίβολα συμβάλει στο να το καταστήσει πιο κατανοητό και πιο προσιτό, ταυτόχρονα για τους καταναλωτές και τους επαγγελματίες του τουρισμού, σύμφωνα με τον αντικειμενικό σκοπό του κατανοητού και του προσιτού, ο οποίος έχει αναγνωρισθεί από το Συνταγματικό Συμβούλιο ως συνταγματικής αξίας. Θα ήταν σημαντικό σε αυτό το σημείο να επισημανθεί ότι υπονοείται η θεμελιώδης αρχή της ποιότητας, η οποία πρέπει να διέπει και την κρατική λειτουργία της νομοθέτησης.

Εκτός του Κώδικα αυτού, μοναδικού στα παγκόσμια χρονικά, πολυάριθμες διατάξεις, συχνά προέλευσης ευρωπαϊκής, επιφέρουν έναν υψηλό βαθμό προστασίας στον τουρίστα καταναλωτή, στη γαλλική έννομη τάξη, όπως ο Κανονισμός 261/2004/ΕΚ της 11^{ης} Φεβρουαρίου 2004 σχετικά με τα δικαιώματα των αεροπορικών επιβατών (Delpech, 2014). Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην απόφασή του *Sturgeon*, της 19^{ης} Νοεμβρίου 2009, έκρινε ότι οι επιβάτες των πτήσεων οι οποίες καθυστερούν πέραν των 3 ωρών μπορούσαν να εξομοιωθούν με εκείνους των ακυρωμένων πτήσεων, όσον αφορά τους σκοπούς του δικαίου της αποζημίωσης. Το κοινοτικό δικαστήριο προέβη σε μία νομολογία που έχει χαρακτηριστεί από τη θεωρία ως «νομική βόμβα». Παρέχοντας προνομιακή προστασία με κάθε θυσία στα συμφέροντα των επιβατών, σε βάρος δηλαδή των οικονομικών συμφερόντων των εταιρειών αερομεταφοράς, ο Ευρωπαίος δικαστής εξέδωσε μία απόφαση η οποία έχει προκαλέσει μεγάλη δυσαρέσκεια στις τελευταίες. Εύστοχα έχει επισημανθεί ότι μία σταθερά του δικαίου των μεταφορών ήταν η αρχή της ασφάλειας όσον αφορά τη διεξαγωγή των ταξιδιών. Προφανώς, δίπλα σε αυτήν την αρχή αναδεικνύεται και μία άλλη αρχή, εκείνη της ποιότητας των μεταφορών. Έκφραση της ποιοτικής αερομεταφοράς αποτελεί και η περίπτωση της συνέπειας στην τήρηση του ωραρίου των πτήσεων.

Πτυχές της γαλλικής ταξιδιωτικής και τουριστικής λογοτεχνίας

Το Τουριστικό Δίκαιο είναι ένας νέος ειδικός κλάδος, ο οποίος βρίσκεται σε μία σχέση αλληλεπίδρασης με μη νομικά στοιχεία της κοινωνικής πραγματικότητας, όπως είναι και τα διάφορα έργα της λογοτεχνίας, ιδιαίτερα της ταξιδιωτικής. Για παράδειγμα, πολλοί Γάλλοι λογοτέχνες συνέβαλαν στη διαμόρφωση μίας ταξιδιωτικής ή και τουριστικής λογοτεχνίας, με σημείο εκκίνησης της γαλλικής ταξιδιωτικής λογοτεχνίας το έργο του Francois René de Chateaubriand (Σατωβριάνδου) «Οδοιπορικό από το Παρίσι στην Ιερουσαλήμ και από την Ιερουσαλήμ στο Παρίσι», το 1811 (Α. Μανιάτης, 2015). Κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας παρατηρείται μία έντονη τάση, κύρια των λογίων και των καλλιτεχνών, για περιήγηση της Ελλάδας. Μεταξύ αυτών ιδιαίτερα σημαντική θέση κατέχει ο Σατωβριάνδος, ο οποίος ταξίδεψε πολύ στην Ελλάδα, την εξύμνησε, κύρια με το προαναφερθέν έργο του, και μπορεί να θεωρηθεί ότι σε αυτόν, σε ένα μεγάλο βαθμό, οφειλόταν το κίνημα του φιλελληνισμού που εκδηλώθηκε την περίοδο εκείνη στη Γαλλία (Ευθυμιάτου - Πουλάκου, 2006). Διατέλεσε και Υπουργός Εξωτερικών της πατρίδας του, σε μία φάση της Ελληνικής Επανάστασης (1823-1824). Εξάλλου, στα γράμματα της Γαλλίας σημαντική θέση κατέχει το Βέλγιο ως τόπος προορισμού. Σε ηλικία 25 ετών ο Théophile Gautier επιλέγει να ταξιδέψει και να επισκεφθεί την Αμβέρσα με σκοπό να περιπλανηθεί σε νέους τόπους και να συναντήσει νέους «διαφορετικούς» ανθρώπους (Διονυσοπούλου Χ., 2015). Για το πρώτο ταξίδι της

ζωής του, αυτός ο λογοτέχνης επέλεξε να φύγει για το Βέλγιο μαζί με τον Gérard de Nerval. Γράφει ότι ο χρόνος κυλά πιο αργά στην πόλη χωρίς να σε κυριεύει το άγχος και η ένταση των μεγαλουπόλεων και το διάστημα των τριών εβδομάδων μοιάζει πολύ μεγαλύτερο στην ηρεμία και γαλήνη της πόλης (Gautier). Παρομοίως, ο Octave Mirbeau, στην ταξιδιωτική νουβέλα «Βρυξέλλες» παρουσιάζει με κινηματογραφικό τρόπο τη διαδρομή με το αυτοκίνητο και τις ομορφιές που συναντά στο δρόμο από και προς τις Βρυξέλλες (Mirbeau). Καλύτερα από μία γυναίκα, το αυτοκίνητο με το οποίο ο συγγραφέας διατρέχει το Βέλγιο στις αρχές του εικοστού αιώνα, κατέχει «μία αυθεντική ομορφιά», όμορφες γραμμές και μία ακριβή επιδερμίδα!

Τέλος, είναι αξιοσημείωτο ότι ο προαναφερθείς ηγέτης, ο Léon Blum, θεράπευε και το δίκαιο και τη λογοτεχνία. Ειδικότερα, όταν ήταν νέος, δίστασε τι να σπουδάσει από αυτά τα δύο, τελικά επιχείρησε να διδαχθεί και τα δύο στο Πανεπιστήμιο του Παρισιού. Πήρε πτυχίο στη γραμματεία το 1891 και στο δίκαιο το 1894. Διέγραψε μία λαμπρή σταδιοδρομία στο Συμβούλιο της Επικρατείας για περίπου 25 έτη ενώ στην αρχή του 20ού αιώνα έγραφε κριτικές για βιβλία και θεατρικά έργα.

Θεμελιώδη δικαιώματα τρίτης ή και τέταρτης γενιάς

Στη συνταγματική επιστήμη γίνεται μία διάκριση των διαφόρων θεμελιωδών δικαιωμάτων, των σχετικών δηλαδή με την κρατική εξουσία, σε διαφορετικές γενιές, από την άποψη της ιστορίας της καθιέρωσης των δικαιωμάτων. Η πρώτη γενιά αφορά τα ατομικά (civils) δικαιώματα, τα οποία έχουν έναν αμυντικό χαρακτήρα έναντι του κράτους, το οποίο υποχρεούται σε αποχή από τη σφαίρα του φορέα τους (π.χ. ατομική ελευθερία του τουρισμού).

Στην ίδια γενιά εντάσσονται και τα πολιτικά δικαιώματα, τα οποία συνίστανται στην ευχέρεια συμμετοχής στα κοινά (π.χ. το δικαίωμα να είναι κάποιος δημόσιος υπάλληλος, αρμόδιος για τον τουρισμό). Ωστόσο, εγείρεται η κριτική ότι τούτο εμπεριέχει την αυθαίρετη υπέρβαση είκοσι και πλέον αιώνων ιστορίας δεδομένου ότι τα πολιτικά δικαιώματα χρονολογούνται από την αρχαιότητα ενώ τα ατομικά άρχισαν να κατοχυρώνονται πανηγυρικά κυρίως από το 18^ο αιώνα (Χρυσόγονος, 2006). Πάντως, καθοριστικό γεγονός και για τις δύο ομάδες της πρώτης γενιάς, όπως και για τον ευρύτερο συνταγματισμό, αποτέλεσε η Γαλλική Επανάσταση.

Η δεύτερη γενιά δικαιωμάτων εισήλθε δυναμικά στο προσκήνιο στην περίοδο του μεσοπολέμου, μετά το 1917-1918. Υπάρχουν και πάλι δύο διαφορετικής νομικής φύσεως κατηγορίες, δηλαδή τα κοινωνικά δικαιώματα, συνιστάμενα στην αξίωση παροχής από το κράτος, τα πολιτιστικά δικαιώματα καθώς και τα (ομογάλακτα με τα κοινωνικά) οικονομικά δικαιώματα (εργασία, συνδικαλισμός, απεργία). Τα πολιτιστικά δικαιώματα (π.χ. η καλλιτεχνική ελευθερία) έχουν ένα χαρακτήρα πρωτευόντως ατομικού δικαιώματος αλλά και κοινωνικού δικαιώματος, στο μέτρο που προβλέπεται ειδική κρατική υποχρέωση για την προστασία και προαγωγή του πολιτισμού. Τα προαναφερθέντα οικονομικά δικαιώματα των απασχολούμενων με σύμβαση εργασίας είναι ατομικά δικαιώματα, κατά περίπτωση ατομικής (μεμονωμένης) ή συλλογικής (ομαδικής) δράσης. Η έννοια της εργασίας περιλαμβάνει και την κοινωνική πρόνοια υπέρ του εργαζομένου, για την ανάπαυση και την αναψυχή του, όπως προκύπτει και από το προαναφερθέν επιμέρους δικαίωμα της άδειας μετά αποδοχών. Είναι αξιοσημείωτο ότι τα δικαιώματα στην ανάπαυση και στις διακοπές είναι μεταξύ αυτών που ρητά μνημονεύονται από τη θεωρία προκειμένου για τα δικαιώματα δεύτερης γενιάς (Del Giudice, 2016a).

Η τρίτη γενιά δικαιωμάτων ανάγεται στην «αδελφότητα» και ειδικότερα στην αλληλεγγύη μεταξύ των ανθρώπων (από το γνωστό τρίπτυχο έμβλημα της Γαλλικής

Επανάστασης «ελευθερία – ισότητα – αδελφότητα»). Αναφέρονται διάφορες περιπτώσεις, όπως τα δικαιώματα στην απόλαυση και στην προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, στην ανάπτυξη, ιδιαίτερα με τη μοντέρνα εκδοχή της αιεφόρου ή βιώσιμης ανάπτυξης, στην ειρήνη κ.ά. Είναι ενδεικτικό του μάλλον περιθωριακού ρόλου που έχει ακόμη ο τουρισμός στο πεδίο του δικαίου των θεμελιωδών δικαιωμάτων ότι δεν είθισται να αναφέρεται ρητά ένα δικαίωμα στον τουρισμό ή στην τουριστική ανάπτυξη. Ωστόσο, ο τουρισμός δεν είναι μόνον ατομικό και κοινωνικό δικαίωμα, έστω με κάποια μάλλον λανθάνοντα στοιχεία πολιτικού δικαιώματος. Πρόκειται για ένα πολύπτυχο θεμελιώδες δικαίωμα το οποίο αποτελεί παράδειγμα και των δικαιωμάτων της τρίτης γενιάς ή αλλιώς των «δικαιωμάτων αλληλεγγύης». Λόγου χάρη, ένας τουρίστας ο οποίος συνειδητά επιλέγει να παραθερίσει σε μία σεισμόπληκτη περιοχή, προκειμένου να ενισχύσει ηθικά και οικονομικά την τοπική κοινωνία υποδοχής, κάνει χρήση του θεμελιώδους δικαιώματος τουριστικής αλληλεγγύης. Σε κάθε περίπτωση, και όσον αφορά τη διάσταση του δικαιώματος στον τουρισμό ως δικαιώματος τρίτης γενιάς, είναι πολύ έκδηλη η εγγενής σχέση του δικαιώματος στον τουρισμό με το δικαίωμα στο περιβάλλον δεδομένου ότι η ίδια η δραστηριότητα του τουρισμού σημαίνει μετακίνηση στο φυσικό χώρο, άρα χρήση περιβαλλοντικών αγαθών.

Τα δικαιώματα τρίτης γενιάς είναι συλλογικά δικαιώματα, με την έννοια ότι αφορούν αγαθά που συνδέονται με συλλογικές οντότητες, ακόμη και του μέλλοντος, όπως είναι το αγαθό του περιβάλλοντος. Επισημαίνεται ότι η θεωρία και η νομολογία, με τη μία ή την άλλη διατύπωση, κατά κανόνα έχουν την τάση να αναγνωρίζουν ένα μεικτό χαρακτήρα στα δικαιώματα τρίτης γενιάς. Αναδεικνύεται δηλαδή ο χαρακτήρας αυτών των δικαιωμάτων ως ιδιότυπων καθηκόντων των ανθρώπων (ιδίως των κοινωνικών ομάδων), ή και των λαών, υπέρ αυτών προς τους οποίους απευθύνεται η εκδήλωση αλληλεγγύης. Βέβαια, η αρχή της αλληλεγγύης έχει διατυπωθεί στο άρ. 2 του ιταλικού Συντάγματος και στο άρ. 25 παρ. 4 του ελληνικού Συντάγματος με μορφή «καθήκοντος» ή «χρέους» αντίστοιχα (όχι, τουλάχιστον ρητά, και με τη μορφή δικαιώματος (Del Giudice, 2016b)). Επιπλέον, κατά το άρ. 4 παρ. 2 του ιταλικού Συντάγματος, *«Κάθε πολίτης έχει το καθήκον να αναπτύσσει, κατά τις δυνατότητές του και την επιλογή του, μία δραστηριότητα ή μία λειτουργία που να συμβάλλει στην υλική ή πνευματική πρόοδο της κοινωνίας»*. Ωστόσο, θεωρείται ότι δεν πρόκειται για ένα νομικό καθήκον αλλά αποκλειστικά ηθικό.

Αυτή η δυναμική περί δικαιωμάτων - καθηκόντων συνδέεται και με τις νεότερες τάσεις θεώρησης του τουρισμού ως ενός κοινωνικά υπεύθυνου ή βιώσιμου τουρισμού, στον ευρύτερο χώρο των κοινωνικών επιστημών, για να μη γίνει λόγος για την πρωτοπορία της λογοτεχνίας, τουλάχιστον της γαλλικής, στο επίκαιρο αυτό ζήτημα. Για παράδειγμα, στη Βενετία συστάθηκε τον Ιούλιο 2016 το κίνημα «Generazione 90», από κατοίκους που διαμαρτύρονται για την ανεξέλεγκτη εισροή ενός μεγάλου αριθμού τουριστών σε μία σχετικά μικρή πόλη της Ιταλίας (Αθανασίου, 2016). Με αυτήν την εμβληματική περίπτωση σημαντικού προβλήματος που προκαλείται από την τουριστική ανάπτυξη, υποδηλώνεται και η σπουδαιότητα της αρχής της αναλογικότητας, η οποία γνωρίζει μία ρητή καθιέρωση, ακόμη και συνταγματική, και συστηματική επιστημονική επεξεργασία περίπου παράλληλα με την καθιέρωση των δικαιωμάτων της τρίτης γενιάς, τα οποία άρχισαν να εμφανίζονται τις τελευταίες δεκαετίες του εικοστού αιώνα.

Αυτό που δεν αναφέρεται στην ελληνική συνταγματική επιστήμη αλλά έχει αρχίσει να επισημαίνεται στην ιταλική είναι ότι πλέον η θεωρία τείνει να αναγνωρίσει και μία πιο νέα γενιά θεμελιωδών δικαιωμάτων. Πρόκειται για δικαιώματα (ακόμη στη φάση της αναγνώρισης) τα οποία είναι σχετικά με τις *γενετικές επεμβάσεις* και τη *βιοηθική*,

τις νέες τεχνολογίες της επικοινωνίας, τον κόσμο των ζώων (Del Giudice, 2016a). Η διαχείριση του ελεύθερου χρόνου, η αναψυχή, ακόμη και ο τουρισμός περνούν μέσα από κάποια από τα «υπερσύγχρονα» αυτά δικαιώματα, που θα μπορούσαν να ονομαστούν «τεχνολογικά δικαιώματα». Για παράδειγμα, κάποιος μπορεί να γνωρίσει τις συλλογές ενός μουσείου με τη χρήση των νέων τεχνολογιών ή να ικανοποιήσει το χόμπι του για τη λογοτεχνία διαβάζοντας λογοτεχνικά έργα ή κριτικές για αυτά στο Διαδίκτυο. Συνεπώς, ο τουρισμός, κυρίως εμμέσως, μπορεί να θεωρηθεί και ως ένα θεμελιώδες δικαίωμα τέταρτης γενιάς. Όσον αφορά το ευρύτερο φαινόμενο της αναψυχής, αυτό συνδέεται περισσότερο ευθέως με τις νέες τεχνολογίες από ό,τι ο τουρισμός δεδομένου ότι ο τουρισμός εμπεριέχει εξ ορισμού τη μετακίνηση στο φυσικό χώρο, η αναψυχή όχι κατ' ανάγκη.

Επίλογος: Καινοτόμα νομικά εργαλεία σχετικά με τον τουρισμό

Η Γαλλία πρωτοπορεί σε πολλά σημεία σε ζητήματα της νομοθεσίας για τον ελεύθερο χρόνο και το χρόνο αναψυχής, τμήμα της οποίας μπορεί να θεωρηθεί και εκείνη του τουρισμού. Ωστόσο, πολλά πράγματα απομένουν να γίνουν ακόμη υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην αναψυχή και στον τουρισμό, πολύ περισσότερο όταν και σε αυτή τη χώρα η διεθνής οικονομική κρίση εκδηλώνει πλέον σοβαρά το στίγμα της. Σύστοιχα, η ελληνική νομική διαρρύθμιση της παιδείας και της εργασίας έχει πολλά πλεονεκτήματα σε σύγκριση με εκείνη πιο προηγμένων κρατών όπως η Ιταλία. Τέλος, αποτελεί μία νέα ανοιχτή πρόκληση για τη συνταγματική επιστήμη η προσέγγιση περί των θεμελιωδών δικαιωμάτων τέταρτης γενιάς, τα οποία έχουν αντίκτυπο και στην αναψυχή και στη λογοτεχνία.

***

Η συγκριτική προσέγγιση του τουριστικού δικαίου στις έννομες τάξεις των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποκτά μία ιδιαίτερη βαρύτητα αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι οι οικείοι εθνικοί οργανισμοί τουρισμού συχνά αντιμετωπίζουν, ο ένας τον άλλο, με ανταγωνισμό, πράγμα που τους οδηγεί και σε μια ανάλογη συγκρότηση της τουριστικής τους πολιτικής (Διονυσοπούλου Π., 2012).

Βιβλιογραφία

1. Αθανασίου Μ. (2016), "Βενετία SOS", *Η Καθημερινή ταξίδια Κυριακή 25 Σεπτεμβρίου*, σσ. 16-19.
2. Barey G. (avec le concours de J. –. Michaud L), (2015), "Code du Tourisme", *Dalloz Édition*, σσ. 5-6.
3. Del Giudice F. (2016a), "Compendio di Diritto Costituzionale", *XX Edizione*, Edizioni Giuridiche Simone, p. 102.
4. Del Giudice (2016b), "Ipercompendio Diritto Pubblico e Costituzionale", *Edizioni Giuridiche Simone Gruppo Editoriale Simone*, pp. 182, 215.
5. Delpech X. (2014), "Les droits du touriste consommateur", *Juristourisme septembre*, 167, σσ. 29-33.
6. Διονυσοπούλου Π. (2012), "Ευρωπαϊκή Τουριστική Πολιτική Η δυνατότητα διαμόρφωσής της στα πλαίσια της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης", *Εκδόσεις Παπαζήση Αθήνα*, σ. 206.

7. Διονυσοπούλου Χ. (2015), “Νομικό καθεστώς των οργανωμένων ταξιδιών με έμφαση στη γαλλική έννομη τάξη και λογοτεχνία”, *Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο Πάτρα*, (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία).
8. Ευθυμιάτου - Πουλάκου Α. (2006), “Επιτομή Τουριστικού Δικαίου”, *Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα*, Αθήνα – Κομοτηνή,
9. Gautier Th., “Anvers”, *Heureux qui comme..., Magellan & Cie*, σ. 13.
10. Jardin E. (2016), “Loisirs”. *Le temps libre, une conquête du XXe siècle, Sciences Humaines*.
11. Λογοθέτης Μ. (2001), “Δίκαιο της Τουριστικής Βιομηχανίας”, *Εκδόσεις Σάκκουλα*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη.
12. Μανιάτης Α., (2015), “Πτυχές της γαλλικής τουριστικής νομοθεσίας και λογοτεχνίας”, *Νόμος + Φύση*.
13. Meyer D. (2004), “Temps libre”, <http://www.french.hku.hk/dcmScreen/lang2043/tempslibre.htm>.
14. Mirbeau O., “Bruxelles”, *Heureux qui comme..., Magellan & Cie*, σ. 96.
15. Χρυσόγονος Κ., (2006), “Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα”, *Τρίτη αναθεωρημένη έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη*, σ. 43.

ASPECTS OF THE FRENCH LAW ON LEISURE AND TOURISM AND OF THE LITERATURE

Antonios Maniatis

Scientific Collaborator of the Technological Educational Institute of Athens, Lawyer
Dimosthenous street 5, Kalamata p.c. 24131, tel. – fax: 2721085754
Email: maniatis@dikaio.gr

Abstract

The law on 40-hour work per week was voted in France in June 1936. In the same legal order, the first leave of absence with pay was granted to the employees under the governance of People's Front whilst today the thirty-five-hour work per week has been consecrated. France is the first and unique state endowed with a Tourism Code, having codified various rules of the cross, specific branch "Tourism Law". Many French litterateurs have contributed to the formation of a travel literature or even of a tourism one, with starting point of the French travel literature the piece of François René de Chateaubriand "Itinerary from Paris to Jerusalem and from Jerusalem to Paris", in 1811. Théophile Gautier and Octave Mirbeau have authored literature pieces on Antwerp and Brussels, respectively. Tourism is a fundamental right of - inter alia – third generation (solidarity right) and is also connected with the fourth generation of fundamental rights. France is a pioneer in matters of the law on free time and leisure.

Keywords: *Leisure, French Literature, Fundamental rights generations (Third and fourth generation), Tourism Law, Weekend*